

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Connectieven en indicatoren. Ter inleiding

van Eemeren, F.H.; Houtlosser, P.; van den Hoven, P.

Publication date
1997

Published in
Taalbeheersing

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Eemeren, F. H., Houtlosser, P., & van den Hoven, P. (1997). Connectieven en indicatoren. Ter inleiding. *Taalbeheersing*, 19(3), 195-197.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

A078547032
NCC/IBL AANVRAAGBON

KOPIE PERIODIEK EGB

(4)
09-05-2005

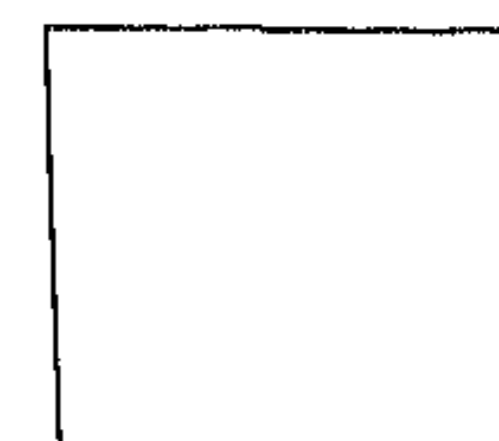
Datum indienen : 07-05-2005 12:46 5493-1 Clearing House
Datum plaatsen : 09-05-2005 11:04
Aanvrager : 0004/9998
Aanvraagident :
Aanvragerident : 0004/9999
Eindgebruiker : 041631433

Telefoonnummer : 050-3635057
Cooperatiecode : R

Leverwijze : Elektronisch
Fax :
Ftp :
E-Mail : m.s.van.delden@rug.nl
Ariel :

Plaatscode : 191474258 ; CBa 1523 ; ; 1996 V1 - 1999 V21 4

(1) ☐ Origineel gestuurd	(6) ☐ Niet beschikbaar
(2) ☐ Copie gestuurd	(7) ☐ Uitgeleend
(3) ☐ Overige	(8) ☐ Wordt niet uitgeleend
(4) ☐ Nog niet aanwezig	(9) ☐ Bibliografisch onjuist
(5) ☐ Niet aanwezig	(0) ☐ Bij de binder

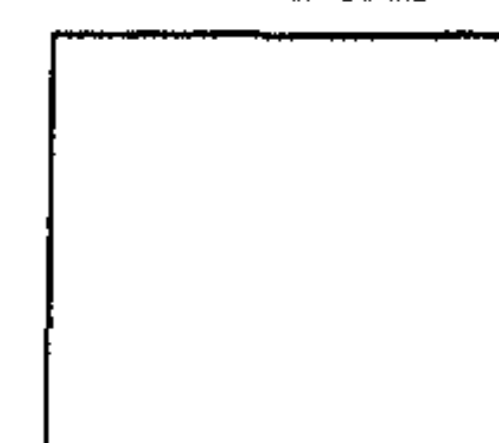
A078547032
NCC/IBL AANVRAAGBON

Verzamelnota volgt.
KOPIE PERIODIEK EGB

09-05-2005

Datum indienen : 07-05-2005 12:46 9620-1 UB Groningen
Datum plaatsen : 09-05-2005 11:04 UvA Keur
Aanvrager : 0004/9998 Broerstraat 4
Aanvraagident : 9700 AN Groningen
Aanvragerident : 0004/9999
Eindgebruiker : 041631433 tav

Aantal

PPN Titel : 191474258
Titel : Tijdschrift voor taalbeheersing
 :
Auteur :
Deel/Supplem. :
Corporatie : Externe database:
Jaar/Editie : 2000 Extern nummer :
Uitgave : Assen Van Gorcum
Serie/Sectie :
Pag-ISSN/ISBN : 1573-9775

Plaatscode : 191474258 ; CBa 1523 ; ; 1996 V1 - 1999 V21 4

Jaar : 1997-00-00
Volume : 19
Aflevering : 3
Eindgebruiker : 041631433 Aanvraagident. :
Auteur : F.H. van Eemeren, P. Houtlosser, P. van den Hoven(RONINGEN)
Artikel : Connectieven en indicatoren. Ter inleiding
Bladzijden : 195-197
Bron :
Opmerking : ARNO-ID 31099

• Connectieven en indicatoren Ter inleiding

Frans van Eemeren, Peter Houtlosser en Paul van den Hoven

In dit themanummer worden zeven bijdragen aan het VIOT-congres in Utrecht (19-21 december 1996) bijeengebracht die betrekking hebben op connectieven en indicatoren. Connectieven en indicatoren zijn woorden en uitdrukkingen die gebruikt worden om verschillende elementen (zinnen, uitspraken, gedachten) met elkaar te verbinden of om de communicatieve functie, thematische samenhang, causale verbinding of strategische betekenis van elementen aan te duiden. In de hier gebundelde artikelen staan deze verbindende of signalerende functies van bepaalde woorden en uitdrukkingen centraal.

De artikelen zijn afkomstig uit drie verschillende congresstromen. 'Doordat, omdat en want. Perspectieven op hun gebruik' van Mirna Pit, Henk Pander Maat en Ted Sanders en 'De functie van het voegwoord *hoewel* voor de samenhang van tekst' van Leo Noordman en Winny van Rijswijk maakten deel uit van de stroom *Tekststructuur, Tekstbegrip en Tekstevaluatie*. 'Maar als sequentiële conjunctie. Het hernemend gebruik' van Harrie Mazeland en Mike Huiskes behoorde bij de stroom *Mondelinge Interactie*. 'Niet wij doen het, maar het recht!' van Paul van den Hoven, 'Zeg niet *als* maar vraag *wanneer*...' het gebruik van hypothetische uitspraken in discussies' van Janne Maaike Gerlofs, 'Indicatoren van protagonisme' van Peter Houtlosser en 'Conditionele zinnen: een continuüm van een dialogisch over een argumentatief naar een logisch verband' van William van Belle waren ondergebracht bij *Argumentatie en Retorica*. Kennelijk was deze indeling niet willekeurig, want zij correspondeert in het algemeen met een verschil in perspectief op de problematiek van connectieven en indicatoren.

Pit, Pander Maat en Sanders gaan, net als Noordman en Van Rijswijk, in principe uit van het door Sweetser geformuleerde onderscheid tussen inhoudelijke (semantische) relaties, epistemische relaties en taalhandelingsrelaties. Ze onderzoeken in hoeverre het verschil in gebruik van *doordat*, *omdat* en *want* beschreven kan worden in termen van inhoudelijke en epistemische relaties. Daarbij maken ze gebruik van begrippen zoals 'volitioneel' en 'non-volitioneel' en doen ze (ter verklaring van het verschil in gebruik van *want* en *omdat*) een beroep op begrippen zoals 'subjectiviteit' en 'perspectief'. Noordman en Van Rijswijk voegen aan de drieslag semantische relaties, epistemische relaties en taalhandelingsrelaties nog de concessieve relaties toe. Ze specificeren vier hiermee corresponderende gebruikswijzen van *hoewel* in termen van verwachtingen en tegenstellingen en gaan vervolgens na welke rol de aldus omschreven *hoewel*-relaties spelen in het tot stand komen van thematische samenhang in een tekst. Van Belle, die bij een andere stroom was ingedeeld, gaat bij zijn onderzoek van connectieven en indicatoren van hetzelfde theoretische kader uit, maar bij hem wordt Sweetzers driedeling ingeperkt tot een tweedeling: epistemische en illocutionaire relaties worden beide onder de noemer 'pragmatisch' geplaatst. Zijn onderzoek richt zich op de vraag in hoeverre het onderscheid tussen een semantisch en een pragmatisch verband van betekenis is voor het beschrijven van het verschil in 'syntactische integratie' van de samenstellende delen

van door middel van *als*, *mits*, *op voorwaarde dat*, *ingeval*, *gesteld dat* of *stel dat* met elkaar verbonden conditionele zinnen.

In de andere bijdragen wordt niet van de theoretische indeling van Sweetser uitgegaan. Mazeland en Huiskes kiezen zelfs helemaal geen theoretisch uitgangspunt, maar volgen de inductieve *a posteriori*-principes van de conversatie-analyse. Zij zijn primair geïnteresseerd in de conversationele functies van connectieven en indicatoren. In hun artikel gaan ze na hoe een spreker met behulp van *maar* in een gesprek een eerdere spreekbeurt kan reactiveren, het daarin aangesneden onderwerp of de daarin verrichte handeling weer onder de aandacht van de gesprekspartner kan brengen en de interactie die tussendoor heeft plaatsgevonden met terugwerkende kracht tot bijzaak kan bestempelen.

Van den Hoven, Gerlofs en Houtlosser gaan consequent uit van de taalhandelings-theorie. In dit perspectief worden alle functies en relaties als taalhandelingsfuncties en taalhandelingsrelaties opgevat, die een illocutionaire, een propositionele en (bij functies) een psycho-pragmatische of (bij relaties) een inferentiële dimensie hebben. Zo wordt er in een taalhandeling als argumentatie een illocutionair verband gelegd met een taalhandeling waarin een standpunt naar voren wordt gebracht en wordt daarmee een gevolgtrekkingsrelatie tot uitdrukking gebracht die een causaal of andersoortig verband legt tussen propositionele inhouden.

Een nadere vergelijking leert dat er, naast een belangrijk punt van overeenkomst in de theoretische benadering, ook een belangrijk verschilpunt bestaat tussen de bijdragen van Van den Hoven aan de ene kant en die van Gerlofs en Houtlosser aan de andere kant. Het verschil schuilt in wat er in het onderzoek eigenlijk centraal staat en dat heeft te maken met waar men precies in geïnteresseerd is. Van den Hoven wil graag weten op wat voor manier bepaalde uitdrukkingen in de praktijk functioneel gebruikt worden. In dit artikel concentreert hij zich op de gebruiksmogelijkheden van het connectief *zodat* in een juridisch betoog. Hij laat zien dat *zodat* strategisch kan worden gebruikt om te suggereren dat er sprake is van een beweerder waarin een stand van zaken wordt weergegeven terwijl die stand van zaken institutioneel gezien met behulp van een verklaarder in het leven wordt geroepen. Van den Hoven concludeert daaruit dat *zodat* een krachtige 'taalinterne' betekenis heeft. Gerlofs en Houtlosser zijn niet primair geïnteresseerd in de gebruiksmogelijkheden van woorden en uitdrukkingen, maar in de wijze waarop de onderdelen van een kritische discussie met verbale middelen kunnen worden gerealiseerd.

Gerlofs gaat na welke gebondenheden voor de spreker voortvloeien uit de verschillende functies die hypothetische uitspraken in een kritische discussie kunnen vervullen. Vervolgens onderzoekt zij in hoeverre die gebondenheden op grond van de verbale presentatie kunnen worden geïdentificeerd. Houtlosser gaat na welke woorden en uitdrukkingen aanwijzingen kunnen verschaffen voor de identificatie van beweerders waarmee in de confrontatiefase van een kritische discussie een standpunt naar voren wordt gebracht. Hij lokaliseert aanwijzingen in de presentatie van een beweerder door de spreker, in de reactie van de luisteraar en in de vervolgingen van de spreker. Op elk van deze niveaus onderzoekt hij vervolgens een aantal potentiële indicatoren.

Dit verschilpunt onderscheidt Gerlofs en Houtlosser ook van de andere auteurs die aan dit themanummer bijdragen. Zij gaan beiden uit van de *functies* of *relaties* die taaluitingen in een bepaalde context kunnen vervullen of onderhouden en gaan

vervolgens na door welke woorden die functies of relaties kunnen worden gerealiseerd. Net als Van den Hoven, gaan Pit, Pander Maat en Sanders, maar ook Noordman en Van Rijswijk, Van Belle en Mazeland en Huiskes bij de behandeling van connectieven en indicatoren primair uit van de *woorden* en *uitdrukkingen* die indicatief kunnen zijn voor een bepaalde relatie of functie.

In dit themanummer zijn dus verschillende perspectieven en invalshoeken vertegenwoordigd. Daardoor geeft het naar onze mening een goed beeld van de huidige stand van zaken in het onderzoek van connectieven en indicatoren. Ondanks de aangegeven verschillen, is er in dat onderzoek een convergente ontwikkeling waar te nemen. Of ze nu principieel van een taalhandelingsperspectief uitgaan of niet, de onderzoekers - dat geldt in elk geval voor vrijwel alle onderzoekers die aan dit themanummer bijdragen - zijn geneigd de vraag te thematiseren naar de taalhandelingsstatus van de door connectieven of indicatoren geïndiceerde of ermee verbonden taaleenheden. Voor de meeste auteurs is het duidelijk dat een verbinding tussen proposities ook altijd implicaties heeft voor de relatie tussen de taalhandelingen waarin die proposities tot uitdrukking worden gebracht en dat het van belang is vast te stellen wat die implicaties zijn. Neem twee proposities die 'causaal' met elkaar verbonden zijn. Is er dan in de regel sprake van een verklarend of eerder van een argumentatief illocutionair verband? Of hangt dat weer af van het specifieke connectief dat gebruikt wordt om de causale relatie tussen de proposities te leggen?

Ondanks de toegenomen convergentie, blijken de termen die de onderzoekers gebruiken om de door connectieven en indicatoren aangeduide functies en relaties te benoemen vaak te verschillen. Ook komt het voor dat de gebruikte termen identiek zijn, maar - bijvoorbeeld als gevolg van een andersgerichte onderzoeksinteresse - verschillend worden geoperationaliseerd. Dit kan in de praktijk nog lastiger zijn. Evenals in veel andere gevallen, zal het ook hier wel niet uitsluitend om oppervlakkige terminologische kwesties gaan. Het ligt meer voor de hand dat de terminologische verschillen relevante verschillen weerspiegelen in de visies die aan de diverse benaderingen ten grondslag liggen. Dit themanummer vormt niet meer dan een aanzet tot meer duidelijkheid hierover. Moge het aanleiding zijn tot een geregelde gedachtewisseling.